

НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ ЗВУКОПОДРАЖАТЕЛНАТА ЛЕКСИКА В ТУРСКИЯ ЕЗИК

Харун Бекир
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

OBSERVATIONS ON THE ONOMATOPOETIC WORDS OF TURKISH LANGUAGE

Harun Bekir
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

Up to now, the parts of speech and grammatical function of Turkish onomatopoeic words remain controversial. In the academic circles, people hold different opinions on this problem. Some think that Turkish onomatopoeic words are notional words; some believe that they are function words, and others maintain that they are neither notional words nor function words, and they should be classified independently. Turkish onomatopoeic words can imitate natural sounds, showing that they have lexical meanings. Meanwhile, Turkish onomatopoeic words having notional functions further represent that they bear the features of notional words. Accordingly, Turkish onomatopoeic words should be classified among the notional words instead of the function words.

Key words: Turkish language, onomatopoeic words

Увод

Звукоподражателна дума, позната и като *ономатопея* (на гръцки: *ономатопойя*) е дума или съчетание от думи за интерпретиране на звуци от всякакво естество, като най-често означава думи, с които се представя даден произнесен звук с естествен, а понякога и с изкуствен произход. Същевременно може да се каже, че звуковата форма при тяхното възникване формира представа за звуков образ. Звукоподражателната дума, тъй като е експресивна (и/или емотивна) номинация, в семантично отношение може да стане образец за създаването на експресивно (и/или емотивно) звукосимволично название. Лексикално-семантични двойки, мотивирани от звукоподражателни

думи, са широко застъпен вид редупликации в турския език, при които се повтаря целият звуков комплекс. Много често звукоподражателните редупликации показват степен или сила на издавания звук при извършване на конкретно действие, а не са малко и примерите, при които част от звуковия комплекс се повтаря и в глагола, в съчетаниес който се използват.

Целта на настоящата статия е да изследва основните проблеми на структурата, семантиката и функционалните характеристики на *звукоподражателната лексика в турския език* с оглед на извеждането на система от признаци, маркери и критерии за тяхното разпознаване, описание и типологизиране; да се представи класификацията им в отделни подтипове; да се обобщят основните им семантично-функционални характеристики, необходими при формализираното им описание; да се изследват техните функции и синтактична съчетаемост¹.

Терминологични аспекти на въпроса в лингвистичната литература

Въпреки наличието на голям брой изследвания на звуковия символизъм не всички от формулираните теоретични постановки в тази област понастоящем са приети еднозначно. В лингвистичната литература съществува голямо разнообразие в използваната терминология, дефинициите, класификацията на звукосимволичните и други подобни явления. В монографията на С. В. Воронин, издадена под заглавие *Основи на фоносемантиката*, се разглеждат теоретичните основи на звукосимволизма и се класифицират признаците на звукосимволичните думи. Авторът прави разграничение между звукосимволични и звукоподражателни думи. Според него в основата на номинацията на звукосимволичните думи могат да стоят признаци на обектите, възприемани чрез зрението, обонянието, вкуса, осезанието, органичните усещания, а звукоподражателни – чрез слуха (Воронин 1982: 88), като подчертава, че в звукосимволизма от всички типове образи най-голям е делът на признаците, възприемани чрез зрението. Той смята, че звукоподражателните лексеми заедно със звукосимволичните, назоваващи „звукови“ денотати, образуват групата на звукоизобразителната лексика в езика, за която е характерна пряката връзка между форма и значение (Воронин 1982: 21). От гледна точка на типа мотивираност

¹ Изследването е реализирано по Проект КП-06-ОПР05/8 „Пловдив – от мултиезиков и мултикултурен център на Източна Румелия до европейска столица на културата“.

както звукоподражателната, така и звукоизобразителната лексика могат да бъдат определени като фонетично мотивирана лексика. Според С. Улман фонетичната мотивираност е един от трите вида мотивираност заедно с морфологичната и семантичната мотивираност (1970: 255). Дълго време не се правеше разграничаване между звукоподражанието и звукоимвлизма. Много често като звукоподражателни се означаваха звукоимвлични лексеми. Например Д. Вестерман отбелязва, че под звукоподражание разбира „звук комплекс, който е непосредствена звукова реакция на получено смислово впечатление и представлява непосредствено и точно изразяване на вътрешните чувства чрез звук“ (1963: 99).

Думите, чиято звукова форма възниква като подражание на звуков образ, обикновено са наричани „звукоподражателни“. В лингвистичната литература твърде често ги наричат и „ономатопоеични“, „ономатопеични“, „ономатопични“ или „ономатопи“ (вж. Блумфилд 1968: 163, Колева-Златева 2009: 16). Самият термин „ономатопея“ е от гръцки произход (от гр. *ὀνοματοποιῶ* < *ὄνομα* – ‘име’, и *ποιέω* – ‘правя, създавам’, буквално „създавам име“) и както показва вътрешната му форма, първоначално е обозначавал образуването на думи „*ex nihilo*“ (Колева-Златева 2009: 17). Тъй като с термина „ономатопея“ са наричали преди всичко образуването на звукоподражателни думи поради тяхната по-голяма очевидност, с течение на времето терминът „ономатопея“ е започнал да се свързва преди всичко със звукоподражателните названия. Освен това самият термин „звукоподражание“ винаги обозначава образуването на думи (чиято звукова форма иконично се свързва със звуковия образ на денотата), докато под звукоимвлизъм невинаги се разбира образуването на думи. Звукоимвлична функция може да изпълнява дума, отделен звук, негов признак, прозодични средства. Това е още една причина терминът „ономатопея“ да се използва предимно като синоним на „звукоподражание“ (Колева-Златева 2009: 16 – 17).

Макар и рядко, изследователите използват термините „ономатопея“, „ономатопоеичен“ в съответствие с тяхната вътрешната форма относно всички фонетично мотивирани думи, акцентирайки върху словотворчеството, създаването на нови корени. В изследването на К. Д. Харисън се отбелязва, че термините „ономатопея“, „идеофон“, „фонестезия“, „фонетичен символизъм“ се употребяват като синоними за назоваване на звук, форма, големина, разстояние, движение, цвят и емоционално състояние (Харисън 2004: 199). Г. Паул нарича думите с непосредствена връзка между форма и значение „първообра-

зувания“. Като пример авторът привежда думи, чиято звукова форма се свързва със звуков или двигателен образ (Паул 1960: 215).

Живка Колева-Златева, като разглежда звукосимволизма и сродните му явления, разграничава два типа образи – звукови (възприемани чрез слуха) и незвукови (възприемани чрез зрението, обонянието, вкуса, осезанието, органичните усещания и емоциите). Звукосимволични (или образоподражателни) нарича думите, чиято звукова форма при тяхното възникване е създавала представа за незвуков образ: зрителен, тактилен, обонятелен, вкусов, емоционален, а звукоподражателни нарича думите, чиято звукова форма при тяхното възникване е създавала представа за звуков образ. Под ономатопея разбира образуването на примарно мотивирани думи: звукоподражателни и звукосимволични (образоподражателни). Към проявите на ономатопеята отнася и детските думи, често образувани чрез редупликация (Колева-Златева 2009: 21).

За звукоподражанието като езиково явление в турския език се споменава в редица речници и граматики на турския език. Първоначално за обозначаване на това явление се използват термините „lafz-itaklîdî“ или „taklîdîkelime“, а впоследствие като тяхно съответствие – различни термини, като „yankı kelime, yansitan kelime“ (Байрав 1969: 175); „ses yansımali kelimeler“ (Зюлфикар 1995); „yansılama“ (Бангуоглу 1986: 155); „sese benzetmeli isimler“ (Газимихал 1961); „yankılık“ (Текин 1977); „onomatopée“ (Ерен 1951); „tabiat taklidi söz“ (Туна 1947); „ses taklidi“ (Топалоглу 1989: 127); „ses taklidi sözcükler, yansımali sözcükler“ (Хенгирмен 1995: 86); „yansımali sözcük“ (Аксан 1983: 36 – 37; Тюркай 1978), „yansılama“ (Коркмаз 2003: 170), „ve yansımali“ (Вардар 1980: 157 – 158; Dilbilim TS: 206; Хатипоглу 1978: 133; Генджан 1947). Напоследък обаче в лингвистичната литература все повече се налага използването на термина „yansımali“, за който термин в „Речник на турския език“ (Türkçe Sözlük 2011) е дадено определението: „думи, мотивирани от звуци, наподобяващи звуците в природата, подражателни думи, ономатопея“.

За звукоподражателната лексика в турския език се споменава и в някои статии на редица автори. В своята статия „*Tabiat Taklidi Sözlerden Fiil Yapan Ekler*“ Осман Нури Тура разглежда словообразователни наставки за образуване на производни звукоподражателни глаголи, мотивирани от звукоподражателни именни корени (Туна 1947). В своя друга статия, озаглавена „*Türkçede Tekrarlar*“ („Повторенията в турския език“), същият автор се спира на дублирането като езиково явление в турския език и споменава за редупликациите, мо-

тивирани от звукоподражателни думи, като широко застъпен вид повторения (Туна, 1950). Хасан Ерен в своята статия „*Onomatopeelere Ait Notlar*“ („Бележки за ономапопеичните думи“), разглеждайки производните думи, мотивирани от звукоподражателни думи, се спира на етимологията на словообразователните наставки (Ерен 1951). През 1978 г. Кая Тюркай издава своето изследване „*Kaşgarlı'nın Derlediği Yansıma Sözcükler*“, посветено на звукоподражателните думи в „Сборник на тюркските думи“ (*Divānū Lugātī't-Türk*) от 1072 г. с автор Махмуд от Кашгар (Тюркай 1978). През 2006 г. Абдуррахман Йозкан публикува своето изследване „*Ses Yansımali Kelimelerin Yer Adı Olarak Kullanılması*“ („Звукоподражателните думи, използвани като топоними“). Най-обстойното проучване в областта на звукоподражателните думи в турския език е трудът на Хамза Зюлфикар, озаглавен „*Türkçede Ses Yansımali Kelimeler*“ („Звукоподражателните думи в турския език“) (1995). Прави впечатление, че в публикациите на нито един от турските автори няма разграничение между звукосимволични и звукоподражателни думи. В настоящото изследване под звукоподражателни ще разбираме думите, чиято материална обвивка при тяхното възникване е създавала представа за звуков образ.

Фонетични особености на звукоподражателните думи

По-различният статус на фонетично мотивираните лексеми може да се разглежда като причина за специфична проява в дистрибуцията на фонемите. С други думи казано, те не се подчиняват на фонетичните закони на езика. В основата на съществуването и функционалността на звукоподражателната лексика е залегнала идеята, че знакът дума може да реферира към даден обект посредством подражание на акустични признаци. Формативната структура е съобразена на първо място с постигането на акустично подобие спрямо извънезиковия акустичен референт, и след това – с фонетичните норми на езика. По това звукоподражанията се отличават от останалите лексикални единици, чиято формативна структура е изцяло арбитрарна (Щерева 2009). Характерно за фонетиката на турския език е, че звукове като *f, h, j, v* не са познати в домашната лексика, а съгласните *c, f, l, m, ş, z* не се срещат в началото на думата. Звукоподражателните думи правят изключение от това правило:

civciv (пиленце), *caуir caуir* (пращейки, пукайки), *cingirak* (звънец), *cirlamak* (издаване на писък), *cirt* (за издавания звук при разкъсване на плат, хартия и др. подобни), *civil civil* (издавани звуци от птици; оживено), *ciz* (огън), *cizbiz* (кюфте, нещо изпечено на скара), *cizir*

sızır (за издаване на звук при печене на скара), *fakır fakır* (за звук при варене), *faşır faşır* (за издавания звук от обилно течаща вода или друга течност), *lakırdı* (лакърдия), *langur lungur etmek* (говорене на празни приказки; празнословие), *lakırdamak* (говорене на празни приказки, измислици), *laklak* (за издавания звук от човката на щъркела), *laklaka* (празни приказки), *lap* (за издаване на звук при разливане на течност), *lapa lapa yağmak* (вали сняг на парцали), *melemek* (блеене на овце или кози), *miyavlamak* (мяукам), *mirıldamak* (мърморя), *zirilda* (мърморя), *ziril ziril* (мърморейки), *zirla* (мърморя), *zirlak* (мрънкащ, мърморещ), *şar/şır* (издаван звук при разливане на вода), *şarıldamak* (ври, клокочейки), *şıriltı* (клокочене), *şak şak* (за издаван звук при ръкопляскане, пляс-пляс), *şap* (звук при силна целувка; звук при удряне/падане на предмет в земята), *hışırdamak* (шумоля, шушкам), *hışırtı* (шумолене), *haşır haşır* (шумолейки), *fisıldamak* (шумоля; шептя), *fokurdamak* (ври, кипи, къкри), *fırlamak* (изскачам, скачам, изхвърлям, излитам), *fosur fosur* (звук от кипяща вода), *mirıldamak* (мърморя, мрънкам), *tingıldak* (мърморещ, мрънкащ).

Същевременно ексцерпираните примери от различни лексикографски източници ни дават основание да твърдим, че съгласните **j**, **n**, **r** се срещат изключително рядко в началото на звукоподражателните думи. За разлика от това обаче съгласния звук **r** откриваме доста често в средата или в края на звукоподражателната дума: *çır çır*, *şar şar*, *şır şır*. Според Хамза Зюлфикар, докато чрез съгласните **ç** и **ş** се постига акустично подобие на издавания звук, чрез **r** се изразява неговата продължителност (Зюлфикар 1995: 166).

Както е известно, според морфологичното деление на езиците турският език спада към така наречените аглутинативни, прилепващи езици, при което морфемната структура на думите се формира чрез прилепване на наставки/суфикси или окончания към дадената дума, взета за основа. При образуване на думите по този начин в турския език обаче действат няколко правила за звукова, вокална хармония, които обхващат и първичния строеж на думата, изразена чрез палатална и лабиална асимилация на гласните. Основният закон на вокалната хармония на гласните се състои в това, че всички гласни в една и съща турска дума, била тя проста или производна, в качествено отношение се приспособяват към гласната в първата сричка, като изключение от това правило правят чуждите думи, навлезли в турския език. Същевременно при звукоподражателната лексика, която в етимологично отношение се отнася към думите с домашен произход, често се наблюдават изключения и те не се подчиняват на тези правила. Изк-

люченията са свързани предимно с нарушаването на лабиалната асимилация и се изразяват в това, че в думи, в които гласната от първата сричка е незакръглена (неустнена), в една от следващите срички се среща закръглена гласна:

kekelevük – за човек, който много заеква;

cambul – за издаван звук при падане на предмет в течност;

dambulduk – за издаван звук при преобръщане, премятане;

şapur – за издаван звук при падане на едри капки вода или проливен дъжд;

samurtlamak – за издавани звуци по време на сън или бълнуване.

Структура на звукоподражателната лексика

В турския език звукоподражателните корени са предимно едносрични от типа CVC (*şir-, zir-, hor-, gü-, çit-, gıc-, hiş-, pat-*) или CVCC (*cirt-, birt-, bang-, bört-, cumb-, cing-, domb-, gümb-*). В повечето случаи те са основа и за по-нататъшна деривация, при която се образуват нови звукоподражателни думи с помощта на словообразователни суфикси (наставки). Според данни от използваните лексикографски източници най-продуктивни в това отношение са следните наставки/суфикси:

-il (-il, -ul, -ül): *şiril* (за издаван звук от силно течаща вода), *ziril* (за мърморещ, мрънкащ човек), *horul* (за издаване на звук при дълбок сън, хъркане), *gürülgürül* (звук от силно течаща вода; звук от преминаващ през водата въздух; клокочейки, шуртейки);

-ır (-ir, -ur, -ür): *çitir* (хрупкав), *çitir çitir* (за издаване на звук при горене на дърва, трошене на сухи клони, листа), *hişir* (за издаване на звук от шумоляща хартия или плат), *gıcır* (скърцащ, скрибуцащ), *hapşır-/hapşur-* (за издаване на звук при кихане; кихавица), *fokur fokur* (за издаване на звук от кипяща вода), *tıkır tıkır* (тракане), *bağır-* (вик; викане), *cingır-* (за издаване на звук при звънтене; звънене);

-ış (-iş, -uş, -üş): *tipiş tipiş* (за издаван звук при бързо ходене с малки крачки), *bidiş bidiş* (за издаван звук при прохождение на малко дете), *kağış kağış* (за издаван звук при триене на твърди предмети);

-da/-de, -ta/-te. Тази продуктивна словообразователна наставка служи за образуване на производни глаголи от двусричните звукоподражателни думи, окончаващи на -il, -il, -ul, -ül или -ır, -ir, -ur, -ür: *hişirda-* (шумоля), *fisilda-* (шумоля; шептя), *gıcırda-* (скърцам), *şirilda-* (шуртя), *çatırda-* (троша, напуквам), *horulda-* (хъркам), *cumbulda-* (цопвам се), *tıkırda-* (тракам), *tingırda-* (тракам), *civilda-* (чуруликам);

-la/-le. Чрез тази словообразователна наставка се образуват производни глаголи от звукоподражателни именни основи: *patla-* (пръскам се, спуквам се; гръмвам, взривявам се, експлодирам), *horla-* (хъркам), *havla-* (лая), *miyavla-* (мяукам), *mele-* (блеене на овце или кози), *vinla-* (бръмчене), *çatla-* (напукване), *civcivle-* (излюпени пилета);

-kır (-kır, -kur, -kür, -gır, -gir, -gur, -gür): *hıçkır-* (хълцане), *kıkır kıkır* (кискащо, с кискане);

-tı (-ti, -tu, -tü). Чрез тази словообразователна наставка се образуват производни съществителни имена от звукоподражателни именни основи: *çitirtı* (пукане, пращане), *gıcirtı* (скърцане), *fisiltı* (шепот, шепнене), *ziriltı* (мрънкане, проплакване), *şiriltı* (шуртене), *hışirtı* (шумолене), *horultu* (хъркане), *vıziltı* (бръмчене), *tıkirtı* (тракане).

За най-ярък структурен признак на звукоподражателните думи като цяло се посочва редупликацията (Вътов 1977: 35; Воронин 1982: 89). Редупликациите, мотивирани от звукоподражателни думи, са широко застъпен вид в турския език, повтаря се целият звуков комплекс. Звукоподражателните редупликации в турския език можем да групираме по следния начин:

– Звукоподражателни редупликации, които се използват в съчетание с точно определени глаголи, назоваващи конкретно действие, състояние или положение. Например *hüngür hüngür* (хълцайки) се използва единствено в съчетание с глагола *ağlamak* (плача); *mışıl mışıl* (спокоен, сладък) се използва единствено в съчетание с глагола *uyumak* (спя); *tıpış tıpış* (бързо с малки крачки) – в съчетание с глагола *yürümek* (вървя, ходя); *cauır cauır* (пращайки, пукайки) – в съчетание с глагола *yanmak* (горя), и т.н.:

hüngür hüngür ağlamak (плача хълцайки; плача на глас, рева)

mışıl mışıl uyumak (спя спокоен, сладък сън)

tıpış tıpış yürümek (вървя бързо с малки крачки)

cauır cauır yanmak (горя пращайки, с пращане; прен. изгарям пламенно);

– Звукоподражателни редупликации, които се използват в съчетание с повече от един глагол. Например *patır patır* може да се използва в съчетание както с глагола *düşmek*, така също с глагола *patlamak*; *çatır çatır* може да се използва в съчетание както с глаголите *kırmak*, *sökmek*, *almak*, *çatlama*:

patır patır düşmek (паднаха, издавайки шум, шумно падане)

patır patır patlamak (шумно напукване)

çatır çatır kırmak (счупи с трясък)

çatırçatırsökmek (изтръгвам насила)

çatır çatır almak (взимам насила)

çatır çatır çatlama (изпонапукват се; прен. ревнувам силно);

– Звукоподражателни редупликации, които показват степен или сила на издавания звук при извършване на конкретно глаголно действие. Например с *fikir fikir* се изразява силата на звука, появяващ се при завирането на течност, с *kitir kitir* – силата на звука при хранене:

fikir fikir kaunamak (клокочейки, ври)

kitir kitir yemek (яде хрупкайки, хрускайки);

– Звукоподражателни редупликации, при които част от звуковия комплекс се повтаря и в глагола, с чието съчетание се използват. Например:

çin çin çinlamak (дън-дън, кънти, отеква, звънти при удар върху метал)

homur homur homurdanmak („мрън-мрън“, мърморя, мърмори и мърмори)

inim inim inlemek (пъшкам силно).

Функционални характеристики на звукоподражателните думи

Синтактичната функция на звукоподражателните думи и съотнесеността им към определена част на речта се определят от техния лексикално-граматичен състав. В контекста на турското изречение те могат да изпълняват различни синтактични функции като части на изречението: сказуемо (*Topu dikenlerin içine atınca aniden **patladı***), обстоятелствено пояснение (*Maymun elindeki çekirdekleri **çitir çitir** yedi*), подлог или допълнение (*Makinenin **tıkırtısı** beni uyandırdı. Kadın, dışarda bir **tıkırtı** duydu*); като определение в именни словосъчетания (*Pınardan **gürül gürül** su geliyor*) и др.

Като езикови единици в турския език могат да се образуват от различни видове думи, но най-продуктивни са мотивираните от съществителни (*fisilti, çitirtı, hiçkırık, hiçirtı, horultu, vizilti, tıkırtı*), прилагателни (*çitir gofret, zırlı kadın*), наречия (*çatır çatır kırmak, hüngür hüngür ağlamak, tıpış tıpış yürümek, kitir kitir yemek*) и глаголи (*patlamak, çatlama, gürlemek, inlemek, kekelemek, havlamak, vizlamak*).

Семантични особености

Функцията на звукоподражателните лексеми е да служат за назоваване на предмети, признаци, действия и състояния. Но в по-голямата част от тях преобладава не номинативната, а експресивната и емоционалната функция, т.е. те придават на устната и писмената

реч допълнителен експресивен характер. Те се отличават и по това, че засилват признака и действието в сравнение със значението на сходните по семантика думи. Звукоподражателните лексеми се създават не за да се назовават пряко нещата, а за непосредствената им оценка, за да изразят чувствата на говорещия и стремежа му към образна мисъл. От ясната вътрешна форма, която позволява да се разбере образността, произтичат и емоционално-експресивните отенъци на значението им и наситената характеристика на явленията и действията.

Като носители на иконична знаковост звукоподражанията се отличават по редица признаци от останалите елементи в словното богатство на един език. Интерпретативността на звукоподражателните единици се постига не чрез морфологична отчетливост, а чрез степента на подобие спрямо акустичния референт. Те не са пряко зависими от езика и тяхното създаване се регулира от мозъчни центрове, различни от тези, които са свързани с езиковата компетентност. Акустично мотивираните думи образуват пресечната зона между две различни области на ментална активност – между областта на първосигнално възприятие и преработка на акустична информация и езиковия център, който оперира със сложни символни знаци. За семантично ядро при звукоподражанията служи не понятиен център, а обобщена звукова представа. В тяхната семантика липсва логическа разчлененост, явленията се представят в синкретичен вид, такива, каквито са били опознати сетивно – в тясна асоциация с конкретните условия на възприемането (Вътов 1977). Простотата на семантичното съдържание, както и принадлежността към една очевидно по-нисша система на кодиране и декодиране са причина звукоподражанията да бъдат считани за „примитивни“ езикови единици. Като вербално онагледяване на един универсален семиотичен феномен звукоподражанията също имат универсален характер. Поставени в определен ситуативно-речеви контекст, те могат да функционират на едно надезиково ниво и да бъдат разбираеми за хора с различна културално-лингвистична идентичност (Щерева, 2009). Чрез живата образност на фонетично мотивираните думи в речта тя става по-изразителна, по-достъпна за слушащия.

ЛИТЕРАТУРА

- Академичен турско-български речник:** [Akademichen tursko-balgarski rechnik.] София: Рива, 2009.
- Аксан 1983:** Asan, D.; Atabay, N.; Kutluk, İ.; Özel, S., *Sözcük Türleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.
- Актуален турски речник на турското езиково дружество:** Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts> (11.02.2020).
- Байрав 1969:** Bayrav, Süheyla. *Yapısal Dilbilimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969.
- Бангуоглу 1986:** Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986.
- Блумфилд 1968:** Блумфилд, Л. *Язык*. [Bloomfield, L. Jazyk.]. Москва: „Прогресс“, 1968.
- Вардар 1980:** Vardar, Berke, yönetiminde N. Güz, E. Öztokat, M. Rifat, O. Senemoğlu, E. Sözer. *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980.
- Вестерман 1963:** Вестерман, Д. *Звук, тон и значение в западноафриканских и суданских языках (Первое издание статьи на немецком языке в 1927 г.)*. // Африканское языкознание. Сборник статей. Под ред. Д. А. Ольдерогге. [Vesterman, D. Zvuk, ton i znachenie v zapadnoafrikanskih i sudanskih jazykah (Pervoe izdanie stat'i na nemetskom jazyke v 1927 g.)]. Москва: „Издательство иностранной литературы“, 94 – 113.
- Воронин 1982:** Воронин, С. В. *Основы фоносемантики*. [Voronin, S. V. Osnovy fonosemantiki.] Ленинград: Изд. Ленинградского университета, 1982.
- Вътов 1977:** Вътов, В. *Удвоения в структурата на българските изобразителни думи*.] // Език и литература. XXX II. кн. № 1, 35 – 46. [Vatov, V. Udvoeniya v strukturata na balgarskite izobrazitelni dumı.]
- Газимихал 1961:** Gazimihal, Mahmut R. *Sese Benzetmeli İsimler*. İstanbul: Türk Folklor Araştırmaları, C.VI, 1961, s. 2361 – 2362.
- Генджан 1947:** Gencan, Tahir Nejat. *Yansımalar Yahut Ses Kelimeler Onomatopeler*. İstanbul: Ergene, S. 4 – 5, 1947, s. 9 – 10.
- Ерен 1951:** Eren, Hasan, *Onomatopeelere Ait Notlar*, İstanbul: Türkiyat Mecmuası, C.X, 1951 – 1953, s. 55 – 58.
- Зюлфикар 1995:** Zülfikar, Hamza. *Türkçede Ses Yansımali Kelimeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınlar, 1995.

- Йозкан 2006:** Özkan, Abdurahman. *Ses Yansımali Kelimelerin Yer Adı Olarak Kullanılması*. İnsan Bilimleri Araştırmaları, Yıl: 8, Sayı: 16, 2006.
- Колева-Златева 2009:** Колева-Златева, Живка. *Лексиката от звуко-символичен (образоподражателен) произход в етимологичния анализ*. [Koleva-Zlateva, Zh. Leksikata ot zvukosimvolichen (obrazopodrazhatelen) proizhod v etimologichnia analiz.] Дисертация за присъждане на научна степен „доктор на науките“. В. Търново, 2009 – ВТУ.
- Коркмаз 2003:** Korkmaz, Zeuner. *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003.
- Паул 1960:** Г. Пауль. *Принципы истории языка*. [G. Paul'. Printsipy istorii jazyka.] Москва: Изд. Иностранной литературы, 1960.
- Речник на лингвистичните термини 1949:** Dilbilimi Terimleri Sözlüğü 1949. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1949.
- Речник на турския език 2011:** *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Текин 1977:** Tekin, Talat. *Ön Türkçede Ünsüz Yitimi*. TDAY-Belleten, s. 35 – 51.
- Текин 1982:** Tekin, Talat. *On the Structure of Altaic Echoic Verbsin – KırA*, AOH, XXXVI (1 – 3), s. 503 – 513.
- Топалоглу 1989:** Topaloğlu, Ahmet. *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1989.
- Туна 1947:** Tuna, Osman Nedim. *Tabiat Taklidi Sözlerden Fiil Yapan Ekler*. İstanbul: Türkeli, S. 4, s. 15, 1947.
- Туна 1950:** Tuna, Osman Nedim. *Türkçede Tekrarlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt 3, Sayı 2 – 3, 1950.
- Тюркай 1978:** Türkay, Kaya. *Kaşgarlının Derlediği Yansıma Sözcükler*. Ankara: Ömer Asım Aksoy Armağanı, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 241 – 257.
- Улман 1970:** С. Ульман. *Семантические универсалии*. [Ul'man. Semanticheskie universalii.] // Новое в лингвистике. Вып. V. Москва: Прогресс, 250 – 299.
- Харисън 2004:** K. D. Harrison. *South Siberian Sound Symbolism*. // *Languages and Prehistory of Central Siberia*. Current Issues in Linguistic Theory. Ed. E. J. Vajda, John Benjamins Press, 199 – 214.
- Хатибоглу 1978:** Hatiboğlu, Vecihe. *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1978.
- Хенгирмен 1995:** Hengirmen, Mehmet. *Türkçe Dil Bilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi, 1995.

Щерева 2009: Щерева, К. *Парадоксът на иконичния знак или проблемът за хронологичния приоритет при звукоподражанията.* Електронно списание LiterNet, 1.05.2009, № 5 (114). [Shtereva, K. Paradoxat na ikonichniya znak ili problemat za hronologichniya prioritet pri zvukopodrazhaniyata.]